

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΓΑΛΗΝΗΣ

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2020

ISBN 978-960-615-309-9

© 2020, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡΜΟΣ

ΑΘΗΝΑ: Μαυροκορδάτου 11, Τ.Κ. 106 78

τηλ.: 210 3304196 - 210 3830604, fax: 210 3819439

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Πρασακάκη 5, Τ.Κ. 546 22

τηλ.: 2310-220992, fax: 2310-220910

e-mail: info@armosbooks.gr

παραγγελίες: orders@armosbooks.gr

www.armosbooks.gr

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ

Περί της πνευματικής γαλήνης

Εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια

ΠΛΕΞΙΔΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡΜΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ¹

Ο Πλούταρχος (περ. 45-125 μ.Χ.) γεννήθηκε στη Χαιρώνεια της Βοιωτίας σε μία εποχή που η Ρώμη κυριαρχούσε στη Μεσόγειο τόσο πολιτικά όσο και στρατιωτικά. Αναμφισβήτητα υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους ιστορικούς, βιογράφους και φιλοσόφους της εποχής του. Το έργο του γνώρισε μεγάλη απήχηση στους μετέπειτα αιώνες, ιδιαίτερα μετά την Αναγέννηση, και ο ίδιος έγινε ο σημαντικότερος και πιο πολυδιαβασμένος συγγραφέας στην Ευρώπη. Σπούδασε μαθηματικά και φιλοσοφία στην Αθήνα, με δάσκαλό του τον φιλόσοφο Αμμώνιο, άσκησε το ιερατικό λειτουργήμα στους Δελφούς, ενώ έμεινε για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα στη Ρώμη, όπου και έλαβε τον τίτλο του Ρωμαίου πολίτη. Ο αυτοκράτορας Τραϊανός, σύμφωνα με το λεξικό του Σούδα, του έδωσε το αξίωμα του ύπατου, ενώ διέταξε τους έπαρχους της Ιλλυρίας να μην προβαίνουν σε πολιτικές ενέργειες παρά μόνο αφού πρώτα συνεννοηθούν με τον Πλούταρχο. Παρά το γεγονός ότι έκανε πολλά ταξίδια, μεταξύ άλλων

¹ Για την εισαγωγή του παρόντος τόμου αντλήσαμε στοιχεία από τις κάτωθι μελέτες: Beck Mark [επιμ.], *A Companion to Plutarch*, Sussex, εκδ. Blackwell, σειρά: Blackwell Companions to the Ancient World, 2014, Algra Keimpe, Barnes Jonathan, Mansfeld Jaap και Schofield Malcolm [επιμ.], *The Cambridge History of Hellenistic Philosophy*, Cambridge, εκδ. Cambridge University Press, 2002² (1999¹), Γεωργούλης Δ. Κ., *Ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας*, Αθήνα, εκδ. Παπαδήμα, 2000³ (1975¹), Zeller Eduard-Nestle Wilhelm, *Ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας*, Αθήνα, εκδ. Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1980, μτφρ. Θεοδωρίδης Χ., Ράπτης, Α. Γεώργιος, *Πλούταρχος. Ίσις και Όσιρις*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ζήτρος, σειρά: Αρχαίοι Συγγραφείς, αρ. 43, 2003, Κεχροπούλου Ελένη, *Πλούταρχος. Ερωτικός*, Αθήνα, εκδ. Ενάλιος, σειρά: Αρχαίοι Συγγραφείς, 1999, Χριστοδούλου Α. Γεώργιος, *Πλούταρχος. Περί ευθυμίας. «Για τη γαλήνη της ψυχής»*, Αθήνα, εκδ. Στιγμή, σειρά: Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, αρ. 1, 2009.

στη Σπάρτη, την Πάτρα, την Κόρινθο, την Αλεξάνδρεια, τη Βόρεια Αίγυπτο, τις Σάρδεις, επέστρεψε στη Χαιρώνεια όπου και έμεινε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του έχοντας αποκτήσει δημόσια αξιώματα και διευθύνοντας μια σχολή όπου και δίδασκε φιλοσοφία δίνοντας έμφαση στην πρακτική ηθική. Υπήρξε συγγραφέας πολυγραφότατος. Σύμφωνα με τον κατάλογο του Λαμπρία έγραψε 277 διατριβές, από τις οποίες σώζονται οι 78, καθώς και 50 βιογραφίες μεγάλων αντρών. Τα βιβλία του χρησίμευσαν ως σχολικά αναγνώσματα στο Βυζάντιο. Τα πιο γνωστά έργα του είναι οι *Βίοι Παράλληλοι* όπου περιγράφει τους χαρακτήρες Ελλήνων και Ρωμαίων στρατιωτικών, νομοθετών, ρητόρων και πολιτικών και τα *Ηθικά* όπου αναπτύσσει θέματα ηθικά, θρησκευτικά, πολιτικά κ.ά. Τα έργα του Πλούταρχου έχουν εκλεκτικό χαρακτήρα² καθώς, αν και πλατωνιστής, χρησιμοποιεί επιλεκτικά στοιχεία από τους Στωικούς, τους Πυθαγορείους και τους Περιπατητικούς.

Το έργο του Πλούταρχου *Περί της πνευματικής γαλήνης* [*Περί ευθυμίας*] εντάσσεται στην κατηγορία των *Ηθικών* κειμένων. Η βασική ιδέα του έργου αφορά στην ικανότητα του ανθρώπου να αντιμετωπίζει τις αντίξοες συνθήκες στη ζωή του. Πρόκειται για ένα θέμα που είχαν πραγματευτεί σε ομότιτλα έργα τους ο Δημόκριτος και ο στωικός Παναίτιος, τις απόψεις των οποίων, ωστόσο, ο Πλούταρχος απορρίπτει. Ο ίδιος θα υποστηρίξει, σε αντίστιξη με τις απόψεις των προαναφερθέντων, ότι δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο είδος ζωής στο οποίο δεν είναι παρούσα η λύπη, δεδομένου ότι η λύπη και οι στενοχώριες είναι καταστάσεις σύμφυτες με τη ζωή και δεν έχουν να κάνουν με την κοινωνική θέση κάποιου, τη μόρφωση, τα χρήματα ή, τελικά, με την επιλογή κάποιου άλλου τρόπου ζωής. Εκείνο που πραγματικά έχει σημασία είναι να κυριαρχήσουν στη ζωή του αν-

² Για τον εκλεκτικισμό στην αρχαία σκέψη βλ. Long A. A. και Dillon M. J. [επιμ.], *The Question of Eclecticism. Studies in Later Greek Philosophy*, California, εκδ. University of California Press, σειρά: Hellenistic Culture and Society, αρ. 3, 1997. Ιδιαίτερα για τον Πλούταρχο βλ. σσ. 105-114.

θρώπου η φρόνηση και η λογική, καθώς μόνο έτσι ο άνθρωπος μπορεί να οδηγηθεί σε μια ευχάριστη ζωή. Δηλαδή όχι με το να αδιαφορεί για όσα κάθε φορά του συμβαίνουν, αλλά με το να μπορεί να ελέγχει τα συναισθήματά του με το λογικό και να χρησιμοποιεί το καθετί που συμβαίνει, ακόμη κι αν αυτό είναι κάτι αρνητικό, για δικό του συμφέρον. Επιπροσθέτως, υποστηρίζει, δεν θα πρέπει να έχουμε τον νου μας στραμμένο σε όσα δυσάρεστα μας συμβαίνουν, αλλά να σκεφτόμαστε τα θετικά που προσφέρει η ζωή, ακόμη και όταν συμβαίνουν καταστάσεις που μας προκαλούν θλίψη. Όσα έχουμε στη ζωή μας, όσο μικρά και ασήμαντα κι αν θεωρούμε ότι είναι, μπορούν να μας κάνουν ευτυχισμένους. Επακολούθως, το βλέμμα μας οφείλει να είναι στραμμένο σε εκείνους που βρίσκονται σε χειρότερη θέση από εμάς και τότε θα μπορέσουμε να εκτιμήσουμε τη ζωή μας και να είμαστε ευτυχισμένοι. Η αφορμή για την ευτυχία, θα πει ο Πλούταρχος, βρίσκεται μέσα μας. Θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι στη ζωή ενδέχεται να μας συμβούν πολλά απροσδόκητα και άσχημα γεγονότα, όπως, για παράδειγμα, το να αρρωστήσουμε σοβαρά, να χάσουμε την περιουσία μας ή να χάσουμε κάποιο αγαπημένο μας πρόσωπο. Ωστόσο η ευτυχία –ο φιλοσοφικός όρος ευδαιμονία απουσιάζει από το κείμενο του Πλούταρχου– δεν είναι αποτέλεσμα εξωτερικών παραγόντων, αλλά εδράζεται στην ψυχή του ανθρώπου που έχει καθαριστεί από πράξεις και σκέψεις πονηρές. Με το λογικό –και την αυτογνωσία– ο άνθρωπος κατανοεί τον ταραχώδη χαρακτήρα της ζωής, είναι ευγνώμων για όσα έχει περάσει και ατενίζει το μέλλον χωρίς φόβο, ζώντας και κατανοώντας τη ζωή όπως πραγματικά είναι: ως μία υπέρτατη μυστηριακή μήση που αναβλύζει χαρά.

Πλουτάρχου

Περὶ εὐθυμίας

Περὶ τῆς πνευματικῆς γαλήνης³

Πλούταρχος Πακκίῳ εὖ
πράττειν.

Ο Πλούταρχος εὐχεται στον
Πάκκιο⁴ υγεία και ευτυχία.

1. Ὅψέ σου τὴν ἐπιστολὴν ἔκομισάμην, ἐν ᾗ παρεκά-
λεις περὶ εὐθυμίας σοί τι
γραφῆναι καὶ περὶ τῶν ἐν
Τιμαίῳ δεομένων ἐπιμελε-
στέρας ἐξηγήσεως. ἅμα δέ
πως τὸν ἑταῖρον ἡμῶν
Ἔρωτα κατελάμβανεν αἰ-
τία τοῦ πλεῖν εὐθὺς εἰς

1. Μόλις πρόσφατα ἔλαβα⁵ το
γράμμα σου στο οποίο με παρακι-
νῶσες να σου γράψω κάτι σχετικά
με την πνευματική γαλήνη καθώς
και για ὅσα θέματα στον Τίμαιο⁶
χρειάζονται μία περισσότερο προ-
σεκτική ἐξήγηση. Καὶ περὶ που την
ἴδια στιγμὴ δόθηκε η ευκαιρία στον
φίλο μας, τον Ἔρωτα, να ταξιδεύει

³ Η μετάφραση του κειμένου έγινε ἀπὸ τὴν κριτικὴ ἐκδόση του Helmbold C. H., *Plutarch's Moralia in Fifteen Volumes, Volume VI (439a-523b)*, Harvard, εκδ. Harvard University Press, σειρά: Loeb Classical Library, αρ. 337, 1962³ (1939¹). Ἀπὸ τις ἐλληνικὲς μεταφράσεις που εἶχαμε στη διάθεσή μας λάβαμε ὑπόψη τὴν μετάφραση του Γεώργιου Α. Χριστοδούλου στις εκδ. Στιγμὴ.

⁴ Οἱ μόνες πληροφορίες που ἔχουμε για τον Πάκκιο ὑπάρχουν στο συγκε-
κριμένο κείμενο, καθώς δεν αναφέρεται σε ἄλλο ἔργο του Πλουτάρχου. Για
τὴν ταυτότητα του Πάκκιου βλ. Jones C. P., *Plutarch and Rome*, Oxford, εκδ.
Clarendon Press, 1971, σ. 59.

⁵ Ἡ ἀναφορά του Πλουτάρχου στο γράμμα που ἔλαβε ἀποτελεῖ κοινὸ τόπο
στην ἀρχαιοελληνικὴ ἐπιστολογραφία βλ. Koskenniemi Heikki, *Studien zur
Idee und Phraseologie des griechischen Briefes bis 400 n. Chr.*, Helsinki, εκδ.
Suomalainen Tiedekatemia, σειρά: Annales Academiae Scientiarum Fennicae,
τεύχ. 102 (2), 1956, σσ. 74-82.

⁶ Φιλοσοφικὸς διάλογος του Πλάτωνα στον ὁποῖο ἀναπτύσσει τις κοσμο-
λογικὲς του ἀπόψεις.

Ρώμην, παρὰ Φουνδάνου τοῦ κρατίστου γράμματα δεδεγμένον, οἷος ἐκείνος, ἐπιταχύνοντα. μήτε δὲ χρόνον ἔχων, ὡς προηρούμην, γενέσθαι πρὸς οἷς ἐβούλου μήθ' ὑπομένων κεναῖς παντάπασιν τὸν ἄνδρα χερσὶν ὀφθῆναί σοι παρ' ἡμῶν ἀφιγμένον, ἀνελεξάμην περὶ εὐθυμίας ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ὧν ἑμαυτῷ πεποιημένος ἐτύγχανον ἡγούμενος καὶ σὲ τὸν λόγον τοῦτον οὐκ ἀκρόασις ἔνε-

με πλοῖο ἀμέσως στη Ρώμη, καθὼς πῆρε γράμμα ἀπὸ τον εκλαμπρότατο Φουνδάνο⁷ που κι αυτό, ὅπως ἐκεῖνος συνηθίζει, του συνιστοῦσε να βιαστεί. Επειδὴ, ὁμως, δεν εἶχα τον χρόνο που θα ἤθελα για να ανταποκριθῶ στις επιθυμίες σου και επειδὴ δεν ἤθελα να δεις τον ἄνδρα να ἔρχεται εκ μέρους μου με εντελῶς ἄδεια χέρια, συγκέντρωσα ἀπὸ τις σημειώσεις⁸ που εἶχα κρατήσει για μένα ὅ,τι υπήρχε για την πνευματικὴ γαλήνη⁹, νομίζω ὅτι κι ἐσύ επιθυμῖς αὐτή την πραγματεία¹⁰ ὅχι για να ακούσεις

⁷ Ρωμαῖος Συγκλητικός και φίλος του Πλούταρχου.

⁸ Η συγκεκριμένη φράση του Πλούταρχου ἔκανε τους μελετητές να υποστηρίξουν ὅτι το κείμενο αποτελεί ἓνα συνονθύλευμα ἀπὸ προηγούμενες ἀποφσεις για το θέμα της πνευματικῆς γαλήνης. Βλ. αναλυτικά, Van der Stockt, «Some remarks on two Plutarchean introductions», στο Van der Stockt L. (επιμ.), *Plutarchea Lovaniensia. A Miscellany of Essays on Plutarch*, Leuven, εκδ. Peeters Publishers, σειρά: *Studia Hellenistica*, αρ. 32, 1996, σσ. 265-272, ιδ. 265-266.

⁹ Σε ὅ,τι ἀφορὰ στις πηγές που χρησιμοποίησε ο Πλούταρχος για τη συγγραφή του συγκεκριμένου ἔργου βλ. Betz H. D., «De tranquillitate animi (Moralia 464E-477F)», στο: Betz H. D. [επιμ.], *Plutarch's Ethical Writings and Early Christian Literature*, Leiden, εκδ. Brill, σειρά: *Studia ad Corpus Hellenisticum Novi Testamenti*, τόμ. 4, 1978, σσ. 198-230, ιδ. σ. 200. Για τη χρήση του ὀρου «εὐθυμία» σε προγενέστερους συγγραφείς βλ. ενδεικτικά, Πλάτων, *Νόμοι*, 792b. [Αριστοτέλης], *Προβλήματα*, 954a25, 955a1, 955a16, 955a16, 955a25. Για την ιστορία του ὀρου «εὐθυμία» βλ. Poltera Orlando, *Le langage de Simonide. Étude sur la tradition poétique et son renouvellement*, Bern, εκδ. Peter Lang, σειρά: *Sapheneia*, αρ. 1, 1997, σσ. 479-480.

¹⁰ Για το εἶδος της συγκεκριμένης πραγματείας βλ. την εξαιρετικὴ μελέτη του Τσεκουράκη Δαμιανού, «Οἱ λαϊκοφιλοσοφικὲς πραγματεῖες τοῦ Πλουτάρχου: ἡ σχέση τους με τὴ “Διατριβή” καὶ με ἄλλα παραπλήσια γραμματειακά

κα θηρωμένης καλλιγραφίαν ἀλλὰ χρείας βοηθητικῆς ἐπιζητεῖν καὶ συνηδόμενος, ὅτι καὶ φιλίας ἔχων ἡγεμονικὰς καὶ δόξαν οὐδενὸς ἐλάττονα τῶν ἐν ἀγορᾷ λεγόντων τὸ τοῦ τραγικοῦ Μέροπος οὐ πέπονθας, οὐδ' ὥς ἐκείνον

εὐδαιμονίζων σ' ὄχλος
ἐξέπληξέ σε

τῶν φυσικῶν παθῶν· ἀλλὰ πολλάκις ἀκηκοὺς μνημονεύεις ὥς οὔτε ποδάγρας ἀπαλλάττει κάλτιος οὔτε δακτύλιος πολυτελὴς παρωνυχίας οὐδὲ διάδημα κεφαλαλγίας. πόθεν γε δὴ πρὸς ἀλυπίαν ψυχῆς καὶ βίον ἀκύμονα χρημάτων ὄφελος ἢ δόξης ἢ δυνάμεως ἐν αὐλαῖς, ἂν μὴ τὸ

κάτι που θα ἐπεδίωκε το κομψό ύφος, ἀλλὰ για πρακτικὴ χρήση, ἐνῶ σε συγχαίρω ἐπειδὴ, ἀν καὶ ἔχεις φιλίες με ἰσχυρὲς προσωπικότητες καὶ ὑπόληψη ὅχι μικρότερη ἀπὸ ἐκείνη των ρητόρων που μιλοῦν στην ἀγορά, δὲν ἐπαθες ὅ,τι ο Μέροπας στην τραγωδία οὔτε καὶ μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ γιὰ σένα, ὅπως εἰπώθηκε γιὰ ἐκείνον, ὅτι

το πλήθος που σε μακάριζε γιὰ τὴν τύχη σου σε τράβηξε μακριά¹¹

ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ πάθη που μας ἔχει δώσει ἡ φύση· ὅμως ἔχεις ἀκούσει πολλές φορές καὶ το θυμάσαι ὅτι οὔτε το παπούτσι σε ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν ἀρθρίτιδα στὰ πόδια οὔτε το ἀκριβὸ δαχτυλίδι ἀπὸ τὴν παρωνυχίδα οὔτε καὶ το βασιλικὸ στέμμα ἀπὸ τὸν πονοκέφαλο. Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν τὰ χρήματα ἢ ἡ φήμη ἢ ἡ δύναμη στὶς Αὐλὲς νὰ οδηγή-

εἶδη», Θεσσαλονίκη, *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Φιλοσοφικῆς Σχολῆς*, Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, παράρτημα, 34, 1983. Πρβλ. τὴν ἀναλυτικὴ βιβλιοκρισίαν τοῦ Νικολαΐδου Αναστάσιου, «(D.) Tsekourakis Oí laíkois filosofikés pragmatéies toú Ploutárchu: ἡ σχέση τους με τὴ 'Διατριβή' καὶ με ἄλλα παραπλήσια γραμματειακά εἶδη», στο περιοδικό *The Journal of Hellenic Studies*, τεύχ. 105, 1985, σσ. 193-194.

¹¹ [Ευριπίδης, ἀπόσπασμα 778 (ἐκδ. Nauck)]. Οἱ υποσημειώσεις ἐντὸς των ἀγκυλῶν ἔχουν γίνεαι ἀπὸ τὸν ἐκδότη τοῦ κειμένου. Γιὰ τὴ χρὴση ρητῶν, ἀποφθεγμάτων καὶ παροιμιῶν στὸν Πλούταρχο βλ. Delgado J. Fernández, «Los proverbios en los *Moralia* de Plutarco», στο D'Ippolito G. καὶ Gallo I. [επιμ.], *Strutture formali dei *Moralia* di Plutarco. Atti del III Convegno plutarco, Palermo, 3-5 Maggio 1989*, Naples, ἐκδ. D' Auria M., 1991, σσ. 195-212.

χρώμενον εὐχάριστον ἢ τοῖς ἔχουσι καὶ τὸ τῶν ἀπόντων μὴ δεόμενον ἀεὶ παρακολουθεῖ; τί δὲ τοῦτ' ἐστὶν ἄλλο ἢ λόγος εἰθισμένος καὶ μεμελετηκὸς τοῦ παθητικοῦ καὶ ἀλόγου τῆς ψυχῆς ἐξισταμένου πολλάκις ἐπιλαμβάνεσθαι ταχὺ καὶ μὴ περιορᾶν ἀπορρέον καὶ καταφερόμενον ἀπὸ τῶν παρόντων; ὥσπερ οὖν ὁ Ξενοφὼν παρῇνει τῶν θεῶν εὐτυχοῦντας μάλιστα μεμνήσθαι καὶ τιμᾶν, ὅπως, ὅταν ἐν χρεῖα γενώμεθα, θαρροῦντες αὐτοὺς παρακαλῶμεν ὡς εὐμενεῖς ὄντας ἤδη καὶ φίλους· οὕτω καὶ τῶν λόγων, ὅσοι πρὸς τὰ πάθη

συνεχίζονται, αὐτοὺς ἀλυσίαν τῆς ψυχῆς καὶ σε αὐτὰραχὴ ζώῃ¹², ἀν' αὐτὰ δὲ εἶναι εὐχάριστα σε ἐκείνους ποὺ τα ἔχουν καὶ διαρκῶς τοὺς ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάγκη γιὰ ὅσα τοὺς λείπουν; Καὶ πῶς ἀλλιῶς θὰ μπορούσε νὰ γίνεῖ αὐτὸ παρὰ μετὰ τὴν λογικὴν ποὺ ἔχει συνηθίσει καὶ ἔχει ἀσκηθεῖ στο νὰ ἐξουσιάζει γρήγορα τὸ παθητικὸ καὶ ἀλόγο μέρος τῆς ψυχῆς¹³, ὅταν αὐτὸ χάνει τὸν ἐλεγχό, ὅπως κάνει συχνά, καὶ δὲν τὸ ἀφήνει νὰ παρὰσύρεται καὶ νὰ φεύγει μακριὰ ἀπ' ὅσα εἶναι παρόντα; Ὅπως ἀκριβῶς, ἐπομένως, ὁ Ξενοφώντας¹⁴ μᾶς συμβούλευε νὰ θυμόμαστε καὶ νὰ τιμοῦμε τοὺς θεοὺς, ἰδιαίτερα ὅταν ευημεροῦμε, ἐπὶ ὥστε νὰ τοὺς ἐπικαλοῦμαστε μετὰ θάρρος ὅταν βρισκόμαστε σὲ μία δύσκολη στιγμή, ἀφοῦ θὰ εἶναι πλέον ευμενεῖς καὶ

¹² Ὁ Πλούταρχος χρησιμοποιοῖ τὸ ἐπίθετο «ἀκύμων» (Γεν. ἀκύμωνος) ποὺ σημαίνει αὐτὸς ποὺ δὲν χτυπιέται ἀπὸ τὰ κύματα, ἀκύμαντος (μετφρ. ἥρεμος, ἡσυχος, γαλήνιος). Γιὰ τὴ σύγκριση τῆς ψυχῆς μετὰ τὴ θάλασσα στὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων βλ. ἀναλυτικὰ, Hirsch-Luipold R., *Plutarchs Denken in Bildern: Studien zur literarischen, philosophischen und religiösen Funktion des Bildhaften*, Tübingen, ἐκδ. Mohr Siebrek Ek, σειρά: Studien und Texte zu Antike und Christentum, αρ. 14, 2002, σ. 239 καὶ σημ. 38.

¹³ Γιὰ τὴ διάκριση τῆς ψυχῆς σὲ λογικὸ καὶ ἀλόγο μέρος καὶ τὴ συνακόλουθη ἐξουσία τοῦ λογικοῦ πάνω στο ἀλόγο βλ. Πλάτωνας, *Φαῖδρος*, 246a-126b, ὅπου ὁ Πλάτωνας χρησιμοποιοῖ τὴν παρομοίωση τοῦ νηιόχου. Αὐτὴ ἡ διάκριση ἀποτελεσε κοινὸν τόπο καὶ γιὰ τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς, βλ. ἐνδεικτικὰ, Ἰωάννης Δαμασκηνός, *Περὶ τῶν ἰδιωμάτων τῶν δύο φύσεων*, §19, σ. 203. 33-42, Kotter IV.

¹⁴ [Ξενοφώντας, *Κύρου Παιδεία*, i. 6.3.]

βοηθοῦσι, δεῖ πρὸ τῶν παθῶν ἐπιμελεῖσθαι τοὺς νοῦν ἔχοντας, ἢν' ἐκ πολλοῦ παρεσκευασμένοι μᾶλλον ὠφελῶσιν· ὥς γὰρ οἱ χαλεποὶ κύνες πρὸς πᾶσαν ἐκταραττόμενοι βοὴν ὑπὸ μόνῃς καταπραΰνονται τῆς συνήθους, οὕτω καὶ τὰ πάθη τὰ τῆς ψυχῆς διαγραινόμενα καταπαῦσαι ῥαδίως οὐκ ἔστιν, ἂν μὴ λόγοι παρόντες οἰκείοι καὶ συνήθεις ἐπιλαμβάνωνται τῶν ταραττομένων.

φίλοι, ἔτσι και τις σκέψεις, ὅσες ἀπὸ αὐτές βοηθοῦν στὴν ἀντιμετώπιση τῶν παθῶν, οἱ σῶφρονες πρέπει νὰ τις φροντίζουν πρὶν ἐκδηλωθοῦν τὰ πάθη, καθὼς ἔτσι θὰ εἶναι περισσότερο ἀποτελεσματικές δεδομένου ὅτι θὰ ἔχουν προετοιμαστεῖ πολὺ καιρὸ πρὶν ἐπειδὴ ὅπως τὰ ἀγρία σκυλιὰ ταραάζονται υπερβολικά ἀπὸ κάθε δυνατὴ κραυγὴ, ἐνὼ ησυχάζουν μόνο ἀπὸ μία γνώριμη φωνή, ἔτσι και τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ὅταν ἐξάπτονται, δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ηρεμήσουν¹⁵, ἀν δὲν εἶναι παρούσες σκέψεις ἀγαπημένες και γνώριμες προκειμένου νὰ ηρεμήσουν τὴν ταραγμένη ψυχὴ¹⁶.

2. Ὁ μὲν οὖν εἰπὼν ὅτι «δεῖ τὸν εὐθυμεῖσθαι μέλλοντα μὴ πολλὰ πρήσσειν μήτε ἰδίῃ μήτε ξυνηῇ», πρῶτον μὲν ἡμῖν πολυτελεῖ τὴν

2. Ἐκεῖνος, λοιπόν, που εἶπε ὅτι «ὁποιος θέλει νὰ ζήσει με πνευματικὴ γαλήνη δὲν πρέπει νὰ ἀσχολεῖται με πολλές υποθέσεις οὔτε ἰδιωτικές οὔτε δημόσιες»¹⁷, ἀρχικά καθιστά

¹⁵ Πρβλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 571c: «τὸ δὲ (τῆς ψυχῆς) θηριῶδες τε καὶ ἄγριον».

¹⁶ Πρβλ. Μ. Βασίλειος, *Κατὰ ὀργιζομένων*, P.G. 31, 365AC: «Καθαρῶς μοι τὴν καρδίαν ὑλακτοῦσαν καὶ ἀγριεύουσαν... Ἐάν πείσωμεν τὸν θυμὸν μὴν προλαμβάνειν τοὺς λογισμούς, ἀλλὰ τούτου πρῶτα ἐπιμελώμεθα, ὥς μηδέποτε αὐτὸν προτρέχειν τῆς διανοίας...». ΓΙΑ ΤΗ ΣΧΕΣΗ Μ. ΒΑΣΙΛΕΪΟΥ ΚΑΙ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ, ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΣΕ ὅ,ΤΙ ΑΦΟΡΑ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥΣ, βλ. Padelford Morgan Frederick, *Essays on the Study and Use of Poetry by Plutarch and Basil the Great*, New York, ἐκδ. Henry Holt and Company, 1902.

¹⁷ Ὅπως μας πληροφορεῖ ὁ Σενέκας, ἡ συγκεκριμένη φράση ἀνήκει στὸν Δημόκριτο, βλ. Σενέκας, *Περὶ τῆς πνευματικῆς γαλήνης*, Αθήνα, ἐκδ. Πα-